

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Евгения Калинова,
Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационния труд на БОЯН ИВАНОВ ЖЕКОВ,
редовен докторант в Катедра „История на България“,
Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

на тема: „СЪВЕТИЗАЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ 1944–1948 г.“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.2. История и археология,
научна специалност „История на България“

Боян Жеков завършва през 2012 г. с отличен успех (5, 95) специалност „История“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, а през 2013 г. пак там придобива магистърска степен в магистърската програма „Модерна България: държава и общество (края на XIX–началото на XXI век)“. Дипломната му работа е на тема: „Българската армия в изграждането на военното лице на Източния блок, 1947-1956 г.“. Тя получава отлична оценка и е доказателство за трайния интерес на Б. Жеков към съвременната история и военната проблематика. Този интерес го насочва към темата на настоящата дисертация, по която Б. Жеков работи като редовен докторант в катедра „История на България“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ (от 1 февруари 2014 г. до 1 август 2017 г.). Съвсем логично е включването му от 2019 г. като асистент в Научна секция „Военноисторически изследвания“ в Института „Перспективни изследвания за отбраната“ към Военна академия „Георги Стойков Раковски“.

Бих искала още в началото да отбележа, че като преподавател на Б. Жеков в бакалавърската и магистърската степен имам преки впечатления както за неговия интерес към военната история, така и за отдадеността и задълбочеността, с която той се занимава с исторически изследвания. Афинитетът му към издирване и работа с архивни документи и към проследяване на новостите в научните публикации на български и английски език са добра основа за написването на настоящата дисертация, а известното ѝ забавяне бих отдала на самокритичността и вискателността на докторанта към написаното от него.

Едва ли подлежи на съмнение, че темата на дисертационния труд събира във фокус въпроси на българската военна и политическа история, както и на международните отношения от Втората световна война нататък. В различните ѝ аспекти тя е била повече или по-малко предмет на сериозен интерес от страна на българската историческа наука. Това улеснява докторанта при ориентирането в проблематиката, но същевременно го изправя

пред предизвикателството да открие „белите петна“ и да се опита да ги запълни с оригинални и приносни изследвания. Както е видно от заглавието на дисертацията, Б. Жеков е избрал да разгледа проблемите на българската армия в периода 1944–1948 г. през призмата на нейната „светизация“.

Един от параметрите, от които зависи в голяма степен надеждността на анализите и изводите в историческите изследвания, е сериозната изворова база, на която „стъпват“. В това отношение докторантът е свършил отлична работа. Той е издирил 50 фонда по темата в Държавен военноисторически архив (ДВИА) – Велико Търново; 58 фонда на държавни и обществени институции, лични фондове и колекции спомени в Централния държавен архив (ЦДА), както и фондове от регионалните държавни архиви (Благоевград, Бургас, Варна, Видин, Враца, Добрич, Кюстендил, Ловеч, Монтана, Пазарджик, Плевен, Русе, Смолян, София, Стара Загора, Ямбол); отделни фондове от Научния архив на Българската академия на науките (НА-БАН), Дипломатическия архив на Министерство на външните работи (ДА на МВнР), Комисията по досиетата, както и документални колекции, съхранявани в Академичната библиотека на Военна академия „Георги Стойков Раковски“. В допълнение към българските извори Б. Жеков е положил усилия да издири документи в достъпни в електронен вариант чуждестранни архиви: Архив Внешней политики Российской федерации (АВП РФ); Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ); Центральный архив Министерства обороны Российской федерации (ЦАМО РФ); The National Archives of the United Kingdom, London (TNA); Franklin Delano Roosevelt Library and Museum, New York (FDRLM). Близо 40 са документалните сборници и отделните публикувани документи на български и руски език, които Б. Жеков е използвал, а към тях трябва да се добавят и още 13 на английски език. Важно място в изследването заема критичният прочит на автора на 58 публикувани спомени и дневници, както и включването на материали от 11 вестници от периода. Издирването и въвеждането в научно обръщение на подобен обем извори е отлична атестация за сериозното отношение на Б. Жеков към работата на професионалния историк.

Друга предпоставка за успешното разработване на дисертационния труд е отличното познаване на научната литература от областта на българската вътрешна и външна политика, както и от сферата на международните отношения. В добре оформената библиография в края на дисертацията са посочени близо 170 монографии на кирилица и над 30 на английски и немски език, както и 129 статии и студии на български и 8 на английски език. Те са коректно и добросъвестно цитирани в изложението, като там, където е сметнал за необходимо, авторът е посочвал и своето съгласие или критика към тезите, изказани в тях.

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение и използвани източници в общ обем 302 страници. Изложението започва с увод, в който са застъпени задължителните за тази част от дисертацията въпроси за структурата, хорнологическите граници, изворовата база и състоянието на историографията. Висока оценка заслужава направеният в него прецизен и критичен обзор на българските изследвания по темата, както и на спецификата на публикуваните и непубликуваните документални източници,

използвани в проучването. Предметът, целите, задачите, както и методите на изследването са стегнато и точно формулирани. Приемливи са мотивите, с които Б. Жеков обяснява изключването от изследването на *„военнотехническите въпроси, свързани с преустройството на войската в периода 1944–1948 г. и създаването и развитието на политическите органи в армията“* и поставянето в центъра на дисертацията на *„ролята на съветския фактор в развитието на войската след 9 септември 1944 г. и прочистването на офицерския корпус и създаването на комунистически и просъветски команден състав на българските въоръжени сили“*. За съжаление, авторът не е намерил за нужно в увода да аргументира убедително хронологическите граници на темата, както и мотивите за обособяването на четирите глави. Съзнателно или не, той е пропуснал да направи задължителното уточняване на собственото си разбиране за ключовото понятие *„светизация“* или поне да даде негова работна дефиниция. Такива липсват и за споменатите от Б. Жеков термини *„сателитизация“* и *„комунизация“*. Бих предложила при бъдещото публикуване на дисертацията Боян Жеков да направи допълнително проучване за основните характеристики на съветския модел, което да включи в увода и което да послужи за сравнение с извършеното в България в сферата на военното дело и армията в периода 1944-1948 г.

Първата глава със заглавие, което не фиксира конкретни хронологически рамки, (БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА, АРМИЯТА И ОФИЦЕРСТВОТО ПО ПЪТЯ КЪМ 9 СЕПТЕМВРИ 1944 г.) всъщност се отнася до времето на Втората световна война и би трябвало да има характер на въведение към основната тема на дисертацията. В първия от трите параграфа, съставлящи тази глава, озаглавен атрактивно *„Във влака без спирачки“*, в отделни подточки са представени по-важните външнополитически моменти в поведението на България в годините на войната; акцентите във вътрешнополитическия живот, свързани най-вече със съпротивителното движение; действията на САЩ и Великобритания към България. В този параграф Б. Жеков показва отлична информираност и историографска осведоменост, но има увлечение по излишни подробности, които не допирнасят за изясняване на темата на дисертацията и донякъде разводняват изложението (напр. обстоятелството представяне на опитите за примирие със западните съюзници – с. 21-25). Същевременно, някои проблеми, които имат връзка с процесите, разглеждани в следващите глави, са оставени без внимание (напр. ролята на армията в политическия живот; нейното място в плановете на САЩ и Великобритания, както и на ОФ и др.).

За разлика от първия параграф, вторият – *„Армията и офицерството в условията на Втората световна война“*, има пряко отношение към същинската тема на дисертационния труд и трябва да даде изходните позиции за по-нататъшното изследване. В него докторантът очертава задачите, които българската армия изпълнява в присъединените през войната територии в съответствие с германските планове и изисквания. Отново е видно задълбоченото му познаване на научната литература по тези въпроси, което му е позволило да установи и една празнина в тях (свързана с изтеглянето на Първи корпус от Югославия) и съответно да я запълни с издирване и анализиране на архивни документи. В отделна точка към параграфа е

очертано накратко участието на българската армия в борбата с партизанските движения в Гърция, Югославия и в самата България. Струва ми се, че именно тук докторантът би могъл да направи изводи в посока на съответствието на тези действия на армията с нейните основни цели и задачи и да даде оценка за въвличането ѝ в преследването и унищожаването на политически противници, за да може да съпостави тези нейни деяния с политическата ѝ употреба в полза на друга политическа сила в следващия период. С оглед на съдбата на военните след 9 септември 1944 г. и търсенето на отговорност от тях, ми се струва важно авторът да коментира дали в периода 1941-1944 г. *„упражняването на институционално насилие за справяне с лица, подкопавачи легитимния ред“* (с. 32) е винаги в рамките на закона или има и други ситуации. Дори определянето на съотношението между едните и другите случаи да не е пряка задача на дисертационния труд, посочването на примери в едната и другата посока би направило картината по-нюансирана и би туширало усещането за известна конюнктурност в тази част от изложението.

Положителна оценка заслужава следващата точка от параграфа, проследяваща промените в нагласите и настроенята сред офицерския корпус в страната, повлияни както от германската пропаганда, така и от хода на военните действия. Б. Жеков е успял да подбере такива публикувани и непубликувани документи, вестници и дневници, които красноречиво илюстрират надеждите, възлагани на Райха, а впоследствие – опасенията и тревогите на хората с пагони, осъзнаващи новите реалности. Изложението дава добра основа за изследване на по-нататъшните промени в офицерските нагласи след 9 септември 1944 г. Би могло картината да се допълни поне със споменаване, че има и офицери, които търсят други пътища за България, имат контакти с представители на Антихитлеристката коалиция, а някои се свързват и с Отечествения фронт. Параграфът завършва с важната за по-нататъшното изследване тема за нелегалната комунистическа дейност във войската в периода 1941–1944 г. Приведените данни са убедителни, но биха могли да се допълнят с опит за обяснение защо работата на нелегалната Комунистическа партия сред войнишкия състав има определен успех. От повече конкретика се нуждае твърдението на с. 42 – *„Що се отнася до прочистването на казармата от лица с комунистически мироглед, следва да се отбележи, че процентът на санкционирани редови чинове през военновременните години е минимален.“* Докторантът би трябвало да поясни както какво означава „санкциониране“, така и да насочи вниманието към това редуване на политически „чистки“ в армията преди и след войната. Б. Жеков е положил сериозни усилия в издирването и съпоставянето на публикувани и архивни мемоарни свидетелства, за да реконструира действията на Комунистическата партия за приобщаване на част от действащите офицери към делото на ОФ. Текстът само би спечелил, ако докторантът бе привел (по възможност) повече биографични данни и информация за мотивите на тези офицери да се обвържат с нелегална дейност. Последният параграф на главата е коректен и балансиран разказ за промените в страната и в армията през няколкодневното управление на кабинета на К. Муравиев. За съжаление, докторантът не е завършил главата с изводи за мястото и ролята на армията и процесите в нея до 9 септември 1944 г.

На ролята, която някои военни играят в подготовката и извършването на преврата на 8 срещу 9 септември 1944 г. и на мястото на армията в политическите промени в първите дни след него е посветена втората глава на дисертацията. Случилото се в София в нощта на преврата е нееднократно анализирано в родната историография и Б. Жеков използва постигнатото, като на базата на непубликувани документи от ДВИА и на публикувани и непубликувани спомени от колекцията на ЦДА прибавя някои нови щрихи (за колебанието на част от офицерите; за общия брой на военните, ангажирани в извършването на преврата; за поведението на военния министър ген. Ив. Маринов). Докторантът прави сравнение между този преврат и превратите от 9 юни 1923 г. и 19 май 1934 г., отбелязвайки редица разлики, които го карат да подчертае, че *„по-скоро става дума за един набързо оформен заговор на твърде тесен кръг от офицери“* (с. 65), но не се е ангажирал с категорична оценка дали често използваното в историографията определение „военен“ за преврата на 9 септември 1944 г. отговаря на реално случилото се. Струва ми се, че в изложението трябваше по-ясно да се подчертае, че ключовите военни лица действат в координация с ръководството на ОФ и в името на неговата програма.

Б. Жеков споделя съществуващите в историческите изследвания тези за водещата роля на външния фактор в събитията в България около посочената дата. Той изказва и някои предположения, подсказващи възможна (отличаваща се от съществуващата в научната литература) интерпретация на въпроса дали съветските войски умишлено забавят влизането си в страната, изчаквайки ОФ да си осигури вземането на властта (с. 66-67), но основателно отбелязва, че достъпните документи не позволяват по-сигурни изводи. В отделна точка на първия параграф е проследено участието на армията в събитията по установяването на властта на ОФ извън столицата и тук авторът е успял да изгради много премислено и с научна стойност изложение, основано на значим обем документи (особено такива от регионалните архиви, които Б. Жеков въвежда за първи път в научно обръщение). В него се открояват приносни моменти, свързани с отношенията в дните около 9 септември 1944 г. между местните комитети на ОФ и партизаните от една страна и военните – от друга, като примерите са добре подбрани и анализирани. Докторантът е успял синтезирано да формулира причините, подтикнали голям брой офицери по места да подкрепят ОФ, като не пропуска да отрази и случаите на резервирано или отрицателно отношение, за които също дава адекватно обяснение. Съвсем професионално той коментира спецификата на използваната изворова база (основно спомени) и подчертава необходимостта от бъдещи мащабни проучвания на регионално ниво за „изчистване“ на противоречията и субективизма в тези публикации. В изложението не е пропусната и добре изследваната тема за войнишките комитети, като към нея Б. Жеков добавя някои нови документи.

Вторият параграф на главата представя излишно подробно (с оглед на темата на дисертацията и на вече постигнатото в историографията) формирането на първия кабинет на ОФ и новия Регентски съвет. Маркирани са противоречивите спомени за назначаването на Дамян Велчев за военен министър, но без да е налице оценката на автора за това назначение. Без необходимото обяснение е останала и констатацията, че законодателната

дейност в периода септември 1944 – края на 1948 г. „рядко засяга армията“ и основното военно законодателство от предходния период остава в сила до 1949 г. (с. 87-88). В случая докторантът е пропуснал възможността да анализира как този факт се отнася към основната тема за „светизацията на армията“. Главата завършва с приносния параграф за създаването и функционирането на военните отдели към комитетите на ОФ и в структурите на БРП (к). Въз основа на богат документален материал от централните и регионалните архиви са представени проблемите при изграждането на тези отдели, състава и дейността им (вкл. и кадровата политика на Комунистическата партия в армията), с основание определена от Б. Жеков като „широкоспектърна“ (с. 92). Изяснени са и причините за постепенното им ликвидиране през втората половина на периода. Като цяло, във втората глава са представени важни моменти, свързани с армията в контекста на преврата и последвалите го политически промени, но докторантът не е посочил как и доколко описаното може да се определи като „светизация“ на армията.

Третата глава – „БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА И АРМИЯТА В СЪВЕТСКАТА СФЕРА НА ВЛИЯНИЕ (1944-1948 г.)“, започва с подробна картина на установяването на съветските войски в България от 8 септември 1944 г. нататък. Описана е тяхната численост и кои са заетите територии, като Б. Жеков прави някои фактологични уточнения около желанието на българското правителство съветски части да бъдат изпратени към София. Въз основа на достъпни съветски архивни документи той описва прегрупирането на войските на Трети Украински фронт с оглед на настъплението към Югославия и на готовността за действие в южна посока, като отново по съветски документи са направени интересни изводи за задачите на останената в България Тридесет и седма армия. Специално внимание е отделено на създадените в страната 53 съветски военноадминистративни органи (комендатури), чиято задача е поддържането на реда в тила на войските, като те трябва да изпълняват своите функции при взаимодействие със заварените български власти. Б. Жеков използва документи от ДВИА, въз основа на които прави уточнения за разминаването на действителността с тези указания. Изложението само би спечелило и придобило актуалност, ако докторантът бе изяснил и юридическите измерения на понятието „окупация“, което с основание използва, и ги бе съпоставил с наличните факти за дейността на съветските войски в България.

В отделна точка към първия параграф на главата Б. Жеков е разгледал поставянето на българската войска в оперативно подчинение на съветското командване и българо-съветското бойно сътрудничество, установено в хода на съвместните военни операции срещу германските войски. Повечето въпроси около проблемите с нежеланието на Великобритания и САЩ българските войски да участват във военните действия, поведението на Тито и операциите, в които участва българската армия, са добре изяснени в историографията. Все пак, Б. Жеков добавя някои нюанси към познатата картина (напр. за нежеланието у част от войниците да се сражават далеч от родината и за оценката на съветското командване за воюването на българските части). Нови подробности, извлечени от колекцията на ДВИА, обогатяват картината на усвояването на съветския боен опит с

помощта на съветските военни съветници, но и тук докторантът е пропуснал да уточни дали и как това се вписва в понятието „съветизация“.

Вторият параграф на третата глава е посветен на мястото на българската армия в дебатите между победителите при подписването на Съглашението за примирие, създаването на Съюзната контролна комисия и изработването на мирния договор с България. И тук на места изложението е излишно многословно по въпроси, които са добре представени в научната литература, но все пак докторантът е успял да постави акцента върху отношението на трите държави-победителки към проблеми с военни измерения, каквито са изтеглянето на българските войски от Беломорието и участието на България във войната срещу Германия. Приносен характер има проследяването въз основа на съветски и американски документи на противодействието на съветските дипломати на желанието на британската страна за разоръжаване и демобилизиране на българската армия, както и на споровете около т.нар. „обща клауза“ в Съглашението за примирие и пътя до постигането на компромис. Изцяло по документи е реконструирана работата на Съюзната контролна комисия във връзка с изпълнението на военните клаузи на примирието, като докторантът акцентира върху възможностите, които водещата роля на съветските представители в комисията им дава, за придобиване на пълна информация, а оттам и контрол върху българските въоръжени сили.

В следващата точка, посветена на споровете между страните-победителки по време на сесиите на Съвета на министрите на външните работи и на Парижката мирна конференция относно военните клаузи на мирния договор с България, Б. Жеков представя изложение с висока научна стойност. Той показва отлични умения за анализ на многопластови дипломатически документи – публикувани американски, съветски и британски и непубликувани от архива на българското МВнР. В този случай докторантът е съумял да редуцира до нужния минимум онези елементи от дипломатическите дискусии, които са извън военната проблематика. Той съсредоточава изследването върху противопоставянето между „големите“ по въпросите за бъдещата демобилизация на българската армия, евентуалните военни ограничения за страната и възможното създаване на съюзнически контролен механизъм във военната област. Представени са и усилията на българските власти (съгласувани с Москва) за издействане на по-благоприятни условия в тези клаузи на мирния договор. Б. Жеков акцентира и върху някои важни детайли от дебатите в Париж по гръцките предложения за налагане на съществени рестрикции на България във военната сфера и противодействието от страна на съветската и отчасти на югославската делегация. Анализът е професионален и задълбочен, но все пак в края му бих очаквала да има разсъждения на автора до каква степен тази доста пространна част от дисертацията, визираща мирното урегулиране на положението на победена България, кореспондира с темата за „съветизацията“ на българската армия.

В последната глава на дисертационния труд Б. Жеков проследява съдбата на офицерите след 9 септември 1944 г., като обособява два параграфа по хронологичен принцип. Първият обхваща периода до края на 1945 г. с акценти върху „революционната

чистка“ на офицерството през септември–октомври 1944 г., изграждането на „*новите офицери*“ и ролята на военния министър Дамян Велчев в процесите в армията. Съпоставяйки архивни документи и мемоарни свидетелства, докторантът очертава водещата роля на БРП (к) в чистката, като не подминава съгласието на другите партии, изразено в документи на Министерския съвет и Националния комитет на ОФ. Б. Жеков е издирил многобройни примери за определените от него „*два модела на чистката*“ – убийства и арести на офицерски кадри. Много професионално той проследява трансформациите, които претърпяват във времето мемоарните разкази за извършените убийства и се опитва въз основа на архивни документи да „*коригира*“ тези несъответствия. Където е възможно, са посочвани извършителите на убийствата – най-често войнишките комитети в армията, но и „*представители на бившето съпротивително движение*“. Докторантът посочва като по-масов модел на „*революционната чистка*“ във войската в дните около 9 септември 1944 г. арестите на офицерски кадри и ги илюстрира с редица примери. Във връзка със замяната на арестуваните с избирани (а не назначавани по съответния ред) нови командири най-после е посочено, че подобна практика е „*аналогична със съветския модел на военно строителство от края на 1917 – началото на 1918 г.*“, когато командирите в Червената армия също се определят от войнишката маса (с. 197). Но отново няма оценка как тази аналогия се вписва в понятието „*съветизация*“ на българската армия. Бих открила като добре свършена изследователска работа анализа на факторите, сложили край на „*революционната чистка*“, вкл. действията на ген. Дамян Велчев и еволюцията в отношението на БРП (к) към нея. В края на параграфа Б. Жеков коментира съветското отношение (би могъл да прибави и британското и американското) към чистката на офицерството, подчертавайки, че към момента „*няма открит нито един документ, който да може да се приеме за категорично свидетелство в подкрепа на тезата, че през септември – октомври 1944 г. СССР проявява стремеж да ограничи изстъпленията върху българското офицерство*“ (с. 218). Струва ми се, че това е донякъде в дисонанс с цитираните преди това от автора няколко изявления на съветския външен министър Молотов, в които се призовава „*всички способни офицери отпреди 9 септември 1944 г. да бъдат запазени, а онези, които са били уволнени „по някои причини“ – върнати в редовете на въоръжените сили*“ (с. 217), както и с обективния интерес на Москва българската армия да е боеспособна при предстоящото воюване срещу Райха.

В отделен параграф Б. Жеков дава подробна картина на запълването на „*кадровия вакуум*“, създаден от уволненията и репресиите, като проследява как офицерски чин получават или как са повишени в звание бивши партизани, политемигранти, запасни и действащи офицери, отличили се при установяването на властта на ОФ. Въз основа на събран богат материал от архиви и спомени докторантът проследява кариерното им развитие в следващите месеци и прави обоснован извод, че „*кадровите промени имат революционен характер и следват политическа логика*“ (с. 227). Третият параграф на главата е посветен на опитите на ген. Д. Велчев от края на 1944 г. да защити офицерските кадри, които водят до сериозно сътресение в средите на управляващите. Епизодът с

„Четвъртото постановление“ не е нов за българската историография, но докторантът е съумял да издири допълнителни архивни свидетелства и да го анализира в дълбочина, като проследи отражението му върху процеса на овладяване на ръководството на армията от страна на БРП (к). В този параграф съвсем между другото се споменава, че *„от 14 февруари до 21 април 1945 г. Четвъртият върховен състав на Народния съд разглежда делата на 279 подсъдими, от които 25 генерали и един адмирал, и издава 47 смъртни присъди. Съдене на военнорслужещи има и от други централни състави на Народния съд, както и от редица местни състави. За това, какъв е броят на осъдените от военни лица, се срещат различни данни в изворите. Но не е излишно да се посочи, че според един списък, запазен в архива на Министерството на правосъдието, те са 490 души“* (с. 241). За съжаление, това е всичко, което докторантът е представил по въпроса за офицерите и „Народния съд“. Необяснимо е защо проблемът е negliжиран, при положение, че самият Б. Жеков пише, че *„през първите месеци на 1945 г. вървящата от месеци чистка на българското офицерство достига своята върхна точка с процесите по Народния съд“* (с. 242). И ако на първия етап на чистката е отделен цял параграф в началото на главата, с още по-голямо основание такъв параграф трябваше да има и за тази *„върхна точка“*. Това би бил сериозен научен принос, тъй като съдебните процеси срещу военните по „Народния съд“ все още са на практика „бяло петно“, макар архивите за тях да са напълно достъпни. От изложението не става ясно дали проблемът е останал извън полезрението на докторанта защото не се вмести в темата за *„съветизацията“* или по други причини.

Във втория параграф на четвърта глава Б. Жеков представя съдбата на офицерството във времето между 1946 и 1948 г. Тогава, според докторанта, е *„решителният удар“*, т.е. широкомащабното прочистване на командния състав на армията, *„инициирано от СССР чрез директни инструкции, а комунистите са само изпълнители“* (с. 261). С основание тези процеси са обяснени с началото на Студената война. Подробно се проследява разработването и приемането на Закона за ръководство и контрол на войската и извършените въз основа на него уволнения на 3 400 офицери. С добре подбрани архивни документи е доказано, че ударът е най-вече срещу влиянието на Народния съюз „Звено“ сред офицерството. От архива на Комисията по досиетата Б. Жеков е успял да извлече важна информация, която дава отговор за началото на проникването на Държавна сигурност в армията и за резултатите от него. Все пак, би било уместно той да отдели повече място на конспиративните военни организации „Неутрален офицер“ и „Военен съюз“ и съдебните процеси срещу тях през 1947 г., които са само споменати в две изречения.

Заключението представя в сбит вид основните моменти от дисертацията, като в него Б. Жеков е направил опит да акцентира в по-голяма степен върху ролята на съветския фактор в трансформациите в българската армия.

Общото ми впечатление е, че дисертацията представлява самостоятелно и задълбочено изследване на важен аспект от следвоенната история на България, извършено върху много сериозна документална основа. В него докторантът е доказал своите качества на професионален историк. Посочените в рецензията пропуски биха могли да се попълнят

при евентуална бъдеща публикация на дисертацията. Допълнителен, но важен плюс е отличният стил на изложението (като се изключат някои ненужни опити за „раздвижване“ на текста с изрази от рода на „непосредната участ“ (с. 15); „недоимъка от автентични материали“; „отломването на Царството от орбитата на Германия“ (с. 19); „проправя просека гледището“ (с. 30); „експедира писмо“ (с. 63), „дохожда“, „начева“ и др.). Като цяло изказът е ясен и с добре намерен баланс между доказателствения фактологичен материал и авторския анализ. Приложената библиография е добре оформена и към нея трудно биха могли да се отправят забележки. Същото може да се каже и за автореферата, който отговаря на съдържанието на дисертацията, а научните приноси, макар и формулирани твърде сбито, дават представа за научната значимост на дисертационния труд. В периода 2015–2018 г. докторантът има три публикации по темата на дисертацията – две статии и една студия в научни сборници и в сп. „История“. Така той изпълнява и изискванията за публикационна дейност по време на докторантурата.

В заключение бих искала да подчертая, че дисертационният труд на Боян Жеков отговаря на критериите за оригинално и сериозно научно изследване. Моята оценка за него е положителна и затова ще гласувам на докторанта да се присъди образователната и научна степен „доктор“.

26 август 2022 г.

проф. д-р Евгения Калинова